

Vaižganto ir Putino kunigystė

Priesthood of Vaižgantas and Putinas

Gitana VANAGAITĖ

Vilniaus pedagoginis universitetas
T. Ševčenkos 31, LT-03111 Vilnius
gitanava@delfi.lt

Santrauka

Straipsnyje aptariamas Vinco Mykolaičio-Putino ir Juozo Tumo-Vaižganto kelias į kunigystę. Analizuojami kultūriniai ir psichologiniai veiksniai, paskatinę rinktis šią įpareigojančią ir žmogaus gyvenimą suvaržančią profesiją. Remiantis įvairiais autobiografiniais žanrais (autobiografija, atsiminimais,

laiškais, autobiografiniu romanu), atskleidžiama kunigo sutaną vilkinčio Vaižganto vidinė laisvė ir Putino nuolatinė kova prieš išorės suvaržymus, kuri buvo prielaida įtvirtinti jo vidinę laisvę kūryboje.

Esminiai žodžiai: kunigystė, tapatybė, sąmoningumas, autobiografiniai žanrai.

Summary

The article discusses the road to priesthood of Vincas Mykolaitis-Putinas and Juozas Tumas-Vaižgantas. Cultural as well psychological factors that had encouraged the two men to choose this binding and restricting profession are analyzed. On the basis of various autobiographic genres (e.g. autobiographies, memoirs, letters, autobiographic

novels) the inner freedom of Juozas Tumas-Vaižgantas in a priest's cassock and the constant struggle of Vincas Mykolaitis-Putinas against exterior restrictions that nevertheless were essential in his striving for creative freedom are revealed.

Keywords: priesthood, identity, consciousness, autobiographical genres.

Tyrimo objektas

Kunigystės tema sieja ir išskiria Vincą Mykolaitį-Putiną ir Juozą Tumą-Vaižgantą. Jie abu yra ne tik galvoję apie lemtingąjį gyvenimo pasirinkimą, bet ir rašę apie tai. Tiesa, rašę iš skirtingų atskaitos taškų – Vaižgantas kunigystės, tikėjimo dalykus yra aptaręs laiškuose giminaičiams Klimams paskutiniuju savo gyvenimo dešimtmečiu. Išprovokuotas užuominų, aliuzijų, o gal ir tiesioginių klausimų, jis gręžėsi į praeitį ir bandė rekonstruoti svarbų jaunystės įvykį jau dabarties akimis. Tokiu būdu laiško žanrines ribas praplėtė autobiografinė retrospekcija, sąmoningas bandymas suvokti savo genezę. Tos genezės pasakojimas esmingai sujungia dabartinį „aš“ su anuometiniu „aš“, nubrėždamas ne tik racionalų ir logišką savo gyvenimo istorijos punktą, bet ir pačią laiko perspektyvą, iš kurios žvelgiama į visus praėjusio gyvenimo atsitikimus ir pasirinkimus, padaro gyvybingą ir aktualią.

Putino atveju šios laiko perspektyvos beveik nėra. Jaunystės metų laiškai, ypač laiškai Ignui Česaičiui, atveria skaudžiai Putino išgyvenamą vidinę pašaukimo, pasirinkimo dramą, kuri skleidžiasi jam aktualioje dabartyje. Laiko perspektyva atsiranda autobiografiniame romane *Altorių šešėly*, tačiau ji nėra tapati vaižgantiškajai, kuris bando suvokti viso gyvenimo reikšmę, savo dabartinio „aš“ tapsmo, tapatybės formavimosi istoriją. Putinas į savąjį pasirinkimą žvelgia, jį vertina ir bando suvokti tik iš keliolikos metų perspektyvos. Be to, Putinas nesvarsto tikėjimo klausimo, jis kaunasi su išoriniais kunigystės varžtais, kurie, jo supratimu, yra labiausiai apriboję jo vidinę laisvę. Netgi abiejose autobiografijose „Autobiografijos vietoje“ ir „Atsiminimuose“, rašytose jau brandžiame amžiuje, kunigystės drama yra nusakoma neutraliai, kaip įvykęs praeities faktas, niekaip nesusijęs su dabartiniu Putinu,

čia ir dabar rašančiu autobiografiją – savo gyvenimo istoriją. Be abejo, „neutralų“ stilių lėmė tiek „Autobiografijos vietoje“, tiek „Atsiminimų“ rašymo laikas – tarybiniai metai. Savo „Dienoraštyje“ Putinas yra prasitaręs: „Tiesa, ir atsiminimai vilioja. Tačiau atsiminimų tokių, kokius noriu parašyti, tarybinė cenzūra nepraleis. Liks jie gulėti mano stal-

čiuose, paskaitys juos mano bičiuliai, kai kas iš mano artimų žmonių – tai ir viskas“ (Putinas, 1997, 124). Todėl *Altorių šešėly*, nors ir turi būti skaitomas pagal grožinio kūrinio logiką, šalia laiškų, lieka vieninteliu patikimu šaltiniu, nuosekliausiai, o gal ir atviriausiai parodančiu Putino santykį su kunigyste.

Kultūrinė situacija. Mentalitetas

Daug įvairių veiksmų lėmė, kad modernios lietuvių kultūros pamatus beveik be išimties klojo kunigai. Gal svarbiausi iš jų – neišlavintas valstiečio mentalitetas, pripažinęs vienintelę galimybę lietuviui siekti mokslo – kunigystę, ir XIX amžiaus antrosios pusės Lietuvos kultūros rusinimo politika, leidusi tik gydytojui, advokatui ir kunigui dirbti gimtojoje šalyje. Ši su skurdo kultūra susijusi galvojimo ir elgesio tradicija, kurioje „negalima kalbėti apie sąmoningą tam tikrų žmogiškų vertybių ugdymą“ (Kavolis, 1996, 31), tiksliai fiksuojama Prano Vaičaičio brolio atsiminimuose. Beje, šis inertiškas, suvaržytas galvojimas yra tragiškai palietęs ir patį Praną Vaičaitį: „Veik visi gimnazijos mokiniai buvo tėvų skiriami į kunigus, nes kitaip mokytų kaimiečiai nesuprato. Ir nestebėtina: „muzikui“ gimnazija pirmiau buvo uždaryta, mokytų kaimiečiai nematydavo. Poneliai, su kuriais miesteliuose, raštinėse susitikdavo, įkarto baudžios laikais; valdininkėliai, nevieną apčiupinėję buvo papirkomis. Ne dėl ko kito seniai sakydavo: verčiau sūnus tegano kiaules, neg būtų lupiku ar pristovu (suprask: valdininku)“ (Vaičaitis, 1996, 260). Taip susiklosčiusi Lietuvos kultūrinė situacija privertė daugelį vyrų užsivilkti kunigo sutanas, tačiau save labiau laikyti kultūros, o ne bažnyčios žmonėmis. Tipiška šiai amžiaus situacijai yra niekuomet kunigu nebandžiusio tapti Jono Šliūpo autobiografijos „Minės apie mano prietykius prie „Aušros““ ištarmė, paliudijanti, kad žmonių galvose bažnyčios-kultūros dipolis ne visuomet buvo susijęs su vidiniais prieštaravimais: „Mano tėveliai – tėvas ir motina – panūdo mane toliaus mokinti, nes tikėjosi, kad aš būsiąs geru kunigu. O man tas taipgi tiko, nes maniau sau, kad jeigu kuomet pastosiu kunigu, tai kad rašysiu, tai rašysiu knygas, bent vaikai ir suaugę žmonės turės ką skaityti, ne taip, kaip aš dabar!“ (Šliūpas, 1977, 227). Jau iš bažnyčios žmogaus perspektyvos, kalbėdamas apie Vinco Mykolaičio-Putino skaudžiai išgyventą negalėimą priimti kunigystę kaip galimybę būti kultūros žmogumi, Šliūpai antrina Juozas Tumas-Vaižgantas, nežymiai praverdamas savo paties sudėtingą vidaus pasaulį, komplikuoatą tapatybę ir vidinę savitvardą. Vieną epizodą savo atsimi-

nimuose liudija Jonas Aistis: „[...] kartą, bekalbant apie prof. Mykolaičio-Putino romaną, prasitarė: „Ir aš, panie, buvau, rodos, jaunas ir gyvas, bet tos tragedijos neteko pergyventi. Nepastebėjau net. Neturėjau laiko“ (Aistis, 1991, 27). Kitas epizodas susijęs su paties Vaižganto rašytu laišku Mykolaičiui-Putinui, tik ką atvykusiam į Šveicariją ir po ilgesnio laiko priverstam vėl užsivilkti kunigo sutaną: „Aš Putinui nevelijau, kad taptų kunigu: jis tapo. Tebūnie tad savo noru. Iš to plaukia ir tolimesnės konsekvencijos: savo noru būsiu „geras kunigas“, nors išsireнку, vėl tik savo noru, ne tikrąją kunigo specialybę – literatūros daile“ (cit. iš: Putinas, 1969, 754). Vaižgantas tarytum siūlo Putinui savąjį modelį – kunigystę, kartą ją pasirinkus ir jai apsisprendus, yra galimybė save įtvirtinti ir kitoje plotmėje: Vaižgantui neprieštarauja kunigas, pasišventęs ne kunigystei, o dailei, menui – „Taigi ir išvedimas iš tos tirados toks: noriu tarnauti dailei, atitrauktam idealui, o ne pažemių realybei!“ (Putinas, Vaižganto supratimu, turi rengtis meno tarnystei – nes tik taip gali būti naudingas sau ir Lietuvai.

Deja, beveik neturime šių lietuvių vyrų, pasirinkusių kunigo kultūrininko kelią, autobiografijų ar autobiografiniams žanrams priklausančių raštų, kuriuose jie patys, jau tapę viešumos žmonėmis, atskleistų pastangas savo kasdienybėje susigyventi su esminiu jų gyvenimo apribojimu ir įpareigojimu – kunigo sutana ir kunigyste. Skaudžiai, užbėgdamas įvykiams už akių, kunigystės nulemtą gyvenimo pilnatvės stygių yra prognozavęs Putinas *Altorių šešėly*: „[...] vis tiek visa tai ne tau... [gamtos išgyvenimai – G. V.]. Tu grįši į kietos askezos vienumą, tu liksi nuskriaustas ir pažemintas, tu neturėsi jokių didelių ambicijų, tu išsižadėsi meilės ir laimės, tu išsižadėsi pačio savęs...“ (Putinas, 1991, 52). Taip pat skaudžiai tik jau to stygiaus išsipildymą ar gyvenimą su stygiumi, paliudijo Vaižgantas „Laiškuose Klimams“: „Senam kavalieriui, vienišui, įsipinti į kurią šeimyną būtinuoju nariu didelė geradarybė. Ir vienišas – animal sociale; tarnaitės nepakanka. Gerai dar, kad aš turiu pulką auklėjamų vaikų, tai jais ir sielojuos, jais papildau šeimyninius tuštumus“ (Vaižgantas, 1988, 121).

Kelias į kunigystę

Vaižgantą ir Putiną tikriausiai daugiau dalyku skiria nei jungia. Vienas – be galo uždaras, susivарžęs, kitas – ekstravertas. Skiria juos ir nemažai metų – kuomet gimė Putinas, Vaižgantui ėjo dvidešimt ketvrti, jis jau aktyviai organizavo draudžiamą lietuvišką spaudą, mažajam Vincukui pradėjus penktuosius metus, tapo *Tėvynės sargo* redaktoriumi. Abiems yra tekę gyventi skirtingose istorinėse epochose: Vaižgantas augo ir brendo lietuvių kultūros neigimo sąlygomis, o priverstinis tautinės tapatybės neigimas žemino ir varžė tiek išorinę, tiek vidinę raiškos laisvę. Į nepriklausomybę Vaižgantas atėjo būdamas keturiasdešimt devynerių. Putinui atviros priespaudos ir neigimo metų teko daug mažiau – 1918 metais, prieš pat Nepriklausomybės paskelbimą, jam suėjo dvidešimt penkeri. Tačiau skirtingai nei Vaižgantui, Putinui teko išgyventi Nepriklausomybės griūtį, dvi – tarybinę ir vokiečių – okupacijas. Todėl paskutiniai gyvenimo dešimtmečiai iš jų pareikalavo skirtingų elgesio, pasirinkimų kodų: Vaižgantui teko ištverti sergančiojo vienvatę Nepriklausomoje Lietuvoje, skaudžiai jį žeidusį demonstratyvų bažnytinės vyresnybės abejingumą: „Laikyti mišias privačiai pavelijimo dar neesu gavęs iš Vatikano. Sako Šventųjų Metų rengimas sukludęs. O gal politika. Negavęs, jaučiuos dar sykį ark. Bartolonio pažemintas“ (Vaižgantas, 1998, 422); Putinui buvo lemta išgyventi iškreipiantį ir naikinantį tarybinės tikrovės košmarą, apie kurį, dažnai tik pusę lūpų, prasitaria „Dienoraštyje“: „Juk redakcijoj, kaip ir visur, tokia baimė nusidėti ideologijai ir daug visokių kitokių nuogastavimų!“ (Putinas, 1997, 107).

Abu rašytojai žvelgė į savo gyvenimus ir bandė juose ieškoti motyvų, paskatinusių žengti nelengvą žingsnį kunigystės link. Putinas yra išgyvenęs intensyvų grįžimo prie kunigystės ištakų laikotarpį, lyg bandydamas suvokti savo paties vidinio tapimo istoriją, kurioje kunigystė ne tik varžė jo raišką, bet ir neigė jo tapatybę. Kaip sako Charles'as Tayloras: „Norėdami suprasti, kas esame, privalome suprasti, kaip atsiradome ir kur einame“ (cit. iš: Giddens, 2000, 76). Tos ištakos ir motyvai abiejų rašytojų yra skirtingi, atveriantys labai skirtingą santykį su savo šeimos, namų atmosfera, ta žmogaus prigimtį skatinančia arba ją užgniaužiančia, neigiančia erdve. Putinas apie stojimo į kunigų seminariją motyvus yra kalbėjęs tiek „Atsiminimuose“, tiek „Autobiografijos vietoje“, kuri liko nebaigta. Abi šios autobiografijos versijos rašytos tarybiniais metais pagal visiemis privalomą retoriką ir logiką, todėl jos nėra visai patikimi šaltiniai, leidžiantys interpretuoti

anuometinei ideologijai tokį nepriimtina kunigo kelią. Patikimesniu šaltiniu galima laikyti *Altorių šešėly*. Tai patvirtina ir Donatas Sauka, Putino poezijos kontekste taip matydamas šį romaną: „Tad visai neatsitiktinai į Putino–poeto kūrybą bus įsiterpęs autobiografinis romanas. [...] Ginčydamas savo tapatybę su romano protagonistu, Mykolaitis-Putinas aiškinosi: „Vasaris yra didesnis poetas už Putiną“. Tos minties tąsa: patį romaną tuo atveju ir tokia prasme, – teigia rašytojas, – visiškai galima laikyti autobiografiniu kūrinium“ (Sauka, 1998, 212–213). Iš tiesų, pirmosios dalies pasakojimas, atveriantis stojimo į kunigų seminariją motyvus, pašaukimo klausimą, yra kuriamas pagal autobiografijai būdingą logiką. Nuolat užbėgdamas įvykiams už akių, autorius aiškiai pasako, kad jam žinoma pasakojamos istorijos baigtis ir kad dabarties vertinimas, interpretacija susijusi su tos baigties žinojimu, ir tai yra skiriamoji autobiografijos žanro ypatybė. Todėl pirmosios dalies pasakojimas organizuojamas pagal probleminių koncentrų logiką, kuri aiškiai disonuoja su tolimesniu *Altorių šešėly* linijiniu ir chronologiniu pasakojimu:

Motyvai? Tada Liudas Vasaris jais galvos sau daug nekvaršino. Taip reikėjo, kitaip nebuvo galima – ir tiek. Tik po daugelio metų, kai jisai atsistojo savo gyvenimo pusiaukelėj ir kryžkelėj, kur pašaukimo klausimas buvo jau nebe teoretiško svarstymo objektas, bet širdies krauju aplieta gyvenimo žaizda, tik tada jam galutinai paaiškėjo į seminariją stojimo motyvų vertė. Jie nebuvo žemi nei karjeristiški, bet jie taip pat nedaug ką bendra turėjo ir su tikraisiais tiesioginiais kunigavimo uždaviniais: pastoracija, apaštalavimu, Kristaus mokslo skleidimu, dvasiniu tobulėjimu... Tėvų noras, žinoma, nusvėrė daug. Liudas jau nuo pat mažens buvo skirtas leisti į kunigus. Pabaigęs 5 klases, jis, tylus ir klusnus 16 metų jaunuolis, nė mėginti nemėgino priešintis geležinei, visa nulemiančiai tėvo valiai ir tylios jautrios motinos norui (Putinas, 1991, 15).

Paskutiniai sakiniai apie tėvo griežtumą ir motinos norą Putino autobiografijoje išreikšti švelnesniais epitetais ir lengvesnėmis formuluotėmis ir netekę lemties atspalvio. Tačiau tikrieji motyvai, skatinę jį stoti į seminariją, yra tokie pat tiek autobio-grafijoje, tiek *Altorių šešėly*. Tik romane jie labiau detalizuoti, išplėsti. Bet kokiu atveju, abiejų žanrų kūrinuose Putinas kalba apie idealistiškai nusiteikusių jaunuolių ir atšiaurų gyvenimą, 1905 metų revoliucinius įvykius, bandžiusius pasaulio egzistenciją pagrįsti racionaliais aiškinimais ir negailestingai atmetusius iracionalų pasaulio būties lygmenį:

1905 metų revoliucija užklupo Liudą Vasarį vienoj iš pirmųjų gimnazijos klasių, bet jos pasėkos lydėjo jį visus gimnazijos mokslo metus. Mokinių tarpe, net ir žemesnėse klasėse, tuo metu buvo pasireiškęs didokas patvirkimas. Ypač du atsitikimai pasibaisėjimu sukrėtė Liudo sielą. Vienas jo draugas kartą iš bažnyčios parsinešė Komuniją reikalauti stebuklo ir įrodyti, kad joje nesą Dievo (Putinas, 1991, 15).

Tuo Putinas lyg tęstų laiko požiūriu ankstesnę Juozo Vaičiūčio atsiminimų mintį: „Baigiantieji universitetus ar gimnazijos paskutiniųjų klasių mokiniai, per vakacijas šen ir ten belandinėdami, neretai tai šį tai tą nupliauškia, *tikinčios motinos dievotumą pašiepia*, broliams, seserims, kaimynams taip pat nepavydi *pajuokimo to, kas tikintiems brangu* [išskirta mano – G. V.]“ (Vaičiūtis, 1996, 261). Kardinaliai priešingos vertybinės nuostatos, laikysena kėsina į asmens tapatybę ir pasaulio supratimą, tarsi klausdami, ar tos tapatybės šerdis yra tvirta, kad pajėgtum, išlikdamas savimi, integruoti išorės pasaulio įvykius į savąją tapatybę bei, pagal Anthony Giddensą, iš jų surikiuoti tęstinę „istoriją“ ir taip pratęsti konkretų savo tapatybės naratyvą (Giddens, 2000, 75–76). Putinas jautė prieštarinę laiką, negailestingai klibinusi jį moraliai ugdžiusią tradiciją, tai jį be galo gąsdino ir neramino, bet pripažinęs šiuos išorinius pokyčius, nedrįso nei jų atmesti, nei priimti. Jis jaučiasi taip, lyg staiga būtų suvokęs, kad nežino, kas jis toks yra, todėl nežino, kurios vertybės jį atliepia ir kaip elgtis su jo viduje besirandančiomis jam pačiam naujomis bei netikėtomis abejonėmis: „Taip, jis buvo dar tikis ir Komunijos už nieką pasauly nebūtų išdrįsęs išniekinti. Bet abejonių turėjo“ (Putinas, 1991, 15). Ši laiko permaininga baimė, nepajėgumas ir nedrąsa įsiterpti į naujai besiveriantį pasaulį yra tokie stiprūs, kad iš paskutiniųjų bando nuo jų pabėgti. Saugiausia, pasirodė, esanti kunigų seminarija, kuri lyg už jį patį turėjo užpildyti besiveriantį vidaus plyšį ir paneigti abejones: „Jisai ėjo į religinį krizį ir tikėjimo netekimo kelią. O turimas dar tikėjimas ir tėvų auklėjimo įtaka šaukė jį gelbėtis. Kur? Į seminariją. Be to, tai buvo dar jo lytinio brendimo metai. [...] Jam kartais atrodydavo, kad jis pats jau stovi ant bedugnės krašto“ (Putinas, 1991, 15–16). Tokiu būdu Putinas lieka tradicinio kelio žmogumi, nepajėgiančiu kurti savo tapatybės: laikui išjudinus tėvų, bendruomenės suformuotas vertybes, karštingai bando išlikti jų nusitvėręs, nepaisydamas, kad taip sukonstruota tapatybė nėra tikra ir bet koks minimalus išorės judesys ją gali lengvai sužlugdyti, sužlugdydamas ir jį patį. Šią lemtingą išorės pasaulio baimę yra atvirai įvardijęs „Atsiminimuose“: „Tačiau kas žino,

koks mane būtų ištikęs likimas, jei būčiau leidęs į audringą tų metų gyvenimą, o ne į seminarijos sienų užuovėją“ (Putinas, 1968, 382).

Anot Charleso Taylora, savirealizacijos kultūra „labai sureikškina artimo bendravimo, ypač meilės ryšius. Jie traktuojami kaip pirminis savęs pažinimo ir atradimo taškas ir kaip viena iš svarbiausių savirealizacijos formų“ (Taylor, 1996, 60). Kalbėdamas apie savo šeimos tarpusavio santykius, „Atsiminimuose“ Putinas sako: „Prisimindamas, kiek atmintis siekia, mūsų šeimos namų nuotaikas, aš dažnai su kartėliu pasigesdavau tos šiltos, intymios jaukios vidinės atmosferos, kuri paprastai gaubia artimus, giminingus žmones, o ypačiai vienos šeimos narius. Mes vieni kitų varžydavomės, nerasdavome atviro žvilgsnio, šilto šypsnio“ (Putinas, 1968, 316–317). Putino vaikystės namai nemoko mylėti, pasitikėti savo vidinėmis galiomis, jaustis saugiai: „[...] uždurmas kelia intensyvų nerimą ir jausmą, kad nesi tvirtai įsišaknijęs pasaulyje“ (Fromm, 2004, 75). Todėl Putinas prieš objektyviąją tikrovę pasuoja jau vaikystėje: „Tėvai turėjo ilgai mane prikalbinti ir drąsinti, kad eičiau į mokyklą. Aš bijojau kiekvieno svetimo žmogaus“ (Putinas, 1968, 321). Toje pačioje mokykloje Putinui buvo pasiūlyta ir alternatyva savo baimėms – tarnauti kunigui prie mišių, – kuri jį pratino susigyventi su klieriko, o vėliau ir kunigo ateitimi: „Gudeliuose aš išmokau dar vieno dalyko – tarnauti kunigui prie mišių. Čia tarsi pradėjo pildyti saldi mano tėvų svajonė ir viltis – padaryti mane dievo tarnu visą gyvenimą“ (Putinas, 1968, 327). Taip Putinas vis labiau lenda į savo kiautą, vis labiau užsisklendžia intelektualinėje vidinių konfliktų erdvėje. Savianalizė, fokusas į vidinius išgyvenimus ir prieštaravimus yra pakanami („aš buvau jau pajutęs aštrių prieštaravimų savyje“), todėl išorinio pasaulio patirtis tampa ant-rine, beveik neteikiančia medžiagos intensyviame vidiniame gyvenime.

Kiek kitoks yra Vaižganto kelias į kunigystę. Plačiau apie tai rašytojas kalba savo gimimo dieną rašytame laiške Bronei Klimienei:

Kunigu būti nenorėjau, septynerius metus delsiau, kol išėjau šešių klasių realinę mokyklą. Ir ta mokykla, be lotynų kalbos, netiko seminarijai. O kaip reikia, baigdamas devynioliktus metus, 1888 m., įstojau į Kauno kunigų seminariją, nes priėmė be kvotimų [...]. Kunigu mane padarė viena motinos malda. Prieš labai gražų Madonos paveikslą, jį gal tebeturi Jonai Tumai, paklupdė mane, aštuonioliktus metus einantį jaunikaitį, labai gražiais gausiais ir ilgais plaukais, kuriais aš didžiavaus, kuriais ir sesuo Ona Indrelienė labai didžiavosi, ir verkdamą, pati stačia, pavedė mane dideliu tikėjimu Dievo

Motinos globai, kad manęs moterys nesubalamutytų. Man buvo baisiai nejauku. Aš tokio gyvo tikėjimo neturėjau, buvau atpratęs savo tikėjimą žadinti gera malda, bažnyčioje; bet netikįs niekados nebuvau, tai vis dėlto man rodės, lyg kažin kas tarp manęs ir nežemybių užsimezgė. Tėvelis, kaip vyriškis, labai pamaldžiai suko savo rožančių, labai gražiai intonuodamas „Sveika Marija“, tačiau jis buvo mano būdo – ne taip širdingai pamaldus, kaip Motutė. Bet ir jis mane vieną kartą sumezgė su Dievo Apvaizda. Kai 1881 m. aš, visiškai bemokslis, tik dvi žiemas telankęs Kunigiškių valsčiaus mokyklą, laikiau Dinabarke labai didelę konkurenciją, 46×180, jei neklystu, į pirmą klasę, tai tėvelis buvo ir sakęs nuėjęs į bažnyčią prieš šalutinį dešinį altorių, verkdamas pavedęs mane Dievo Apvaizdai ir Dievo Motinos Globai. Aš išlaikiau, o Gykių Budreikiukas, kun. Rimkaus, Biržų klebono, globojamas, neišlaikė, nors buvo daug labiau pamokytas. Šitos Tėvo maldos man užteko per penkerius metus, iki fizinio brendimo laikui, kada viskas buvo sudriekę per ištisus dvejus metus. Dar labai gražiai už mane meldė ir aš tai visados žinodavau (aukštaičiai atvirai žmonės) mieloji mano Dėdienė Karolienė Severja, gyvenusi pas mus, ir mano kuzinos duktė, o mano Krikštomočia Gužaičia Severja, abidvi Tretininkės (Vaižgantas, 1998, 91–92).

Vaižgantas, kaip ir Putinas, kunigu tampa pildydamas tėvų valią. Tačiau įvykio priešistorė, jo emocinis kontekstas esmingai skiriasi: Vaižganto atveju, jo tėvų noras matyti sūnų kunigu susijęs su giliu rūpesčiu: „pavedė mane dideliu tikėjimu Dievo Motinos globai, kad manęs moterys nesubalamutytų“. Rūpestis yra meilės pagrindas. Vaižganto tėvai meilės rūpestį savo sūnumi, jo ateitimi išreiškia atvirai jį išsakydami. Daug ir atvirai reiškiamos meilės ir palankių emocijų Vaižgantas patyrė ir savo vaikystės namuose. Pasakodamas dukterėčiai Bronei apie savo kunigystės ištakas, akcentuoja gilų savo motinos tikėjimą, kuris kažkokiu būdu ir jį sumezgė su „nežemybėmis“. Institucija – tiek bažnyčios, tiek kunigo – nėra minima kaip nesvarbi ir nereikšminga. Taigi Vaižgantas yra lyg atiduodamas, paskiriamas tikėjimui. Ir ne tik: tėvų tikėjimas tampa atsvara, atrama, kai jo paties tikėjimas sušlubuoja, kai „viskas buvo sudriekę“, tėvų tikėjimu yra pildoma vidinė tuštuma: „Šitos Tėvo maldos man užteko per penkerius metus“.

Tuo tarpu Putinas, išgyvendamas tikėjimo krizę ir minėdamas tą patį lytinio brendimo laikotarpį, kuomet jautėsi lyg ant bedugnės krašto, nebando remtis kitu žmogumi, juolab artimaisiais, ir nori vienas įveikti savo abejones, pasitelkdamas į pagalbą instituciją – kunigų seminariją. Putinas niekada nematė savo tėvų kaip galinčių jam būti pavyzdžiu, atrama, nors „Atsiminimuose“ plačiai apie juos kalba, keldamas savo paties gabumų paveldėjimo klausimą. Putino santykis su tėvais išduoda besąlygiš-

kos meilės stygių ir atveria sąlygiškos meilės, meilės už tam tikrą „nuopelną“ prerogatyvą, kuri, Ericho Frommo žodžiais, „visada kelia abejonių: o kas, jeigu netikėsiu asmeniui, kurio mylimas norėčiau būti?“ (Fromm, 2004, 34). Todėl sprendamas didžiausią jaunystės metų dilemą, Putinas labiausiai bijo apvilti savo artimuosius, nepateisinti jų lūkesčių. Kaip pagrindines neryžtingumo, negalėjimo „visa sutraukt, sumindžiot, dūmais paleisti – ir iš naujo pradėti – vien savo sielos balso klausiant“ (Putinas, 1969, 636), priežastis laiškuose Ignui Česaičiui Putinas mini baimę nuvilti tėvus, nes bijo „sužeisti kitų, ypač mane mylinčių širdis“. Taip pat jis nepasitiki savimi, savo jėgomis, todėl bijo „netekti jėgų ir kristi į šlykštų gyvenimo purvyną, kaip daugelis yra kritę“ (Putinas, 1969, 633). Šios abi priežastys kaip tik ir nurodo šeimos uždaroumo lemtą nepasitikėjimą savo jėgomis ir baimę atverti tikrąjį savo vidų artimiesiems („Iš savo pusės per daug nesislepiu, nors pasirodyt, kas esu, dar neišdrįstu“), nes gali neišpildyti sąlygų jų meilei patirti.

Vaižgantas, tuo tarpu, visai kitaip mato savo tėvus: „Per „tėvus“ aš, sakysime, nieko daugiau savo gimdytojų gyvenime nematau ar, tikriaus, man nesimato. Viską uždengia – *mano* [išskirta – Vaižganto] tėvai; tai mano garbė, mano džiaugsmas, mano dėkingumas už pusėtinai sveiką man duotą organizmą ir visai sveiką nuotaiką bei religinį jausmą“ (Vaižgantas, 1998, 263). Vaižgantas, tapdamas kunigu, nesijaučia paklūsęs tėvams ir išpildęs jų norą, todėl kunigystės motyvai jam niekuomet neatrodė nepakankami, kaip yra atsitikę Putinui, atvirkščiai, brangių ir artimų žmonių tikėjimas jį stiprina ir padėjo nugalėti vidaus suirutes. Vaižganto išgyvenamas dėkingumas tėvams yra kitokios namų atmosferos padarinys, šias ypatingas savo šeimos nuotaikas jis yra fiksavęs tiek „Aukštaičių vaizdeliuose“, tiek „Laiškuose Klimams“. Ir tame pačiame laiške Bronei Klimienei Vaižgantas akcentuoja motinos meilę: „[...] labai pataikavo, labai lepino, labai manim džiaugės, kaip Benjaminiuku“ (Vaižgantas, 1998, 90–91).

Tačiau tvirtas artimųjų tikėjimas netapo tvirtu paties Vaižganto tikėjimu. Šis argumentas vis iškyla laiškuose, rašytuose Petru Klimui, kur jis save nusako kaip netikintį žmogų: „Aš širdyje bedievis, nes Dievo buvimo gyvai savyje nejaučiu, tai aš niekados nieko nesmerkiau už tariamą ir kitų bedievybę. Tai mano nuotaika, o ne išgalvotas dalykas“ (Vaižgantas, 1998, 131); „Ne kokio aš tikėjimo žmogus, vis dėlto kasdien Dievo prašiau, kad Tau dar pavelytų Vaižganto gatvėje pagyventi [...]“ (Vaižgantas, 1998, 354). Šalia šio jutiminio (Vaižgantas sako „nujauti-

mas“), nepasirenkamo santykio su tikėjimu, veriasi ir kitas – sąmoningai pasirinktas ir sąmoningai palaikomas: „Netikėjimo motyvų man yra daug, tačiau aš jaučiu, jei pasiduočiau religiniam skepticizmui, aš būčiau labai nelaimingas, gal net gerbti savęs nenorėčiau, o dabar mane guodžia, kad aš *jaučiu savyje kažin kokią vertybę*, kaip tik klausęs religinės moralės. *Tai Dievą tikiu* [išskirta mano – G. V.], nors širdy jo, ai man, neturiu“ (Vaižgantas, 1998, 131–132).

Tokiu būdu Vaižgantas veriasi kaip modernus žmogus, kuris pats kuria prasmes, ir pats jų sąmoningai laikosi. Ši sąmoningai palaikoma vertybinė šerdis leidžia jam neatsakyti į, atrodytų, patį pagrindinį žmogaus gyvenimo klausimą „kas aš esu?“: „[...] chaose, nežinioje, kas aš esu: egoistas ar altruistas, giliai tikis ar tik veidmainys, svajonių pilietis ar paprasčiausias šūdvalis“ (Vaižgantas, 1998, 92). Kuomet yra aiškiai apibrėžta būties šerdis: „kad jaučiu savyje kažin kokią vertybę“, žmogaus atliekami vaidmenys ir sąvokos jiems nuskaityti yra nebesvarbūs, beje, Vaižgantas su jais ir nesitapatino. Šios vidinės vertybės svarbą žmogaus gyvenimui Vaižgantas dar kartą patvirtina laiške Petrui Klimui, rašytame 1927 m. balandžio 27 dieną. Laiško pretekstu tapo rusų filosofo N. Berdiajevo „galvojimas apie „mokslo terorą“ – pozityvistinio triumfo metą, iš esmės sutapusį su Vaižganto jaunyste: „iš tikro mes, pozityvizmo auklėtiniai, buvome mokslo terorizuojami. Mes, silpnavaliai žmonės, nedrįsime nė pagalvoti, jog ir mokslas, toks šiaip jau gudrus, gali klysti, ir materializėje, jokiam okultizmui nebeskirdami pasaulyje vietos. Ir kai dabar girdime rusų filosofų pasigailėjimą, kad blūdo būta, mums darosi stipra“ (Vaižgantas, 1998, 124). Šiuo laišku Vaižgantas patvirtina esminį modernios savivokos elementą – vidaus pasaulis yra kuriamas paties žmogaus pastangomis, jame labai svarbią vietą užima tikėjimas, idealas, jų netekus, žmogus tampa menkysta, tuomet jam ir namuose yra trošku:

Tačiau neturėjimas materialinių priemonių šiam matavimui [ketvirtajam] formuluoti nereiškia, jog jo visai negali būti. Juo sunkiau tai formuluoti, juo man aiškiau jaučiamas dvasių pasaulio buvimas; realus, galingas, bohaterus darąs, dvasios

milžinus galiūnus. Jokia materialybė tokios stiprybės žmogui neteikia, kaip tikėjimas Dievu, kurį mes bandomė vaikiškai sumesti, o ne jausti savyje. Kas nesistengia sudaryti idolum savo sieloje, tam, žinoma, jo ir nėra ir būti negali. *Be vidaus pasaulio man būtų labai trošku net pačioje Lietuvoje gyventi* [išskirta mano – G. V.]“ (Vaižgantas, 1998, 124–125).

Tačiau, nežinia, ar šis vidinis matmuo – asmenybės vientisumo pagrindas, padėjo Vaižgantui ištverti kunigystės lemtą vienvietę, artimo meilės ilgesį. Laiškuose Klimams Vaižgantas dažnai mini savo vienvietę ir jų šeimos svarbą, aiškiai pasakydamas, kad tik šeima leidžia patirti gyvenimo pilnatvės jausmą – galimybę rūpintis kitu, priimti atsakomybę už kito jausmus, dalyvauti kito gyvenime taip išreiškiant ir save patį. Nuskamba netgi liūdnas priekaištas, kad Klimai nepakankamai dalijasi savo gyvenimu: „Sakysime, kad ir sveikatos ar šiaip jau džiaugsmo dalykais Barbora daugiau informuota, ji daugiau ir dalyvauja jūsų varguose ir rūpesčiuose. Man yr davinių, kad ji kenčia drauge su jumis. Apie save aš to nepasakyčiau, nors jūsų šeima man vienintelė pasaulyje artima ir nėra tos dienos, kad aš apie jus neatminčiau“ (Vaižgantas, 1998, 121).

Erichas Frommas meilę laikė pagrindine sąlyga visavertei žmogaus egzistencijai. Vaižgantas, negalėdamas šiuo jausmu dalintis su kunigystės jam uždrausta šeima, visą šio jausmo spalvų įvairovę išsako giminėms. Tokiu meilės pavyzdžiu gali būti laiškas Barborai Lesauskienei, kuriuo Vaižgantas atvirai ir nuoširdžiai dėkoja už savo viešnagę Romoje. Šiame laiške veriasi visa meilės potencija: tiek aktyvi galia kurti, palaikyti šį jausmą, tiek kito pastangų įvertinimas, tiek davimas kitam:

Man buvo baisu padaryti jums nemalonumo. Apie malonumą sau aš negalvojau. Juo mieliau man, kad radau to, ko nelaukiau, ko ir reikalauti nebūt reikalavęs. [...] Savaite, pragyventą vialėj Liegio, laikysiu viena maloniausių savo amžiuje. Aš, mat, vienišas; iš manęs giminės pinigų telaukia ir nič nieko man neduoda. Be Kazio. Šis tikras man giminė. [...] Ir dar suprantu Tavo, Smilga, giminišką palankumą padarius man ir kitų palankumą. Savaiame to nebūt atsiradę, kas pasireiškė ir iš kitų. Tu manai, kad aš nemoku analizuoti ir viską imu, kaip tikrą monetą? [...] Aš nieko iš nieko nereikalauju; tik juo džiaugiuos, kai gaunu (Vaižgantas, 1998, 287–288).

Kunigystė ir lietuviškoji savivoka

Pagrindinis momentas, kur susitinka Vaižganto ir Putino kunigystė, yra istorinis–kultūrinis kontekstas. Nors Putinas į kunigų seminariją įstojo ir ją baigė jau pasibaigus spaudos draudimo laikotarpiui, tačiau išgalėjęs galvojimas apie kunigą, pasišventu-

sį lietuvybei ir Lietuvos kultūrai, veikė ir jį. Šiuo požiūriu yra iškalbingas Maironio biografijos faktas, kuomet jis, išbuvęs pusmetį Kijevo universitete, nutraukia studijas ir grįžta studijuoti į Lietuvą, į Kau-
no kunigų seminariją:

Ir tuo metu jam turbūt paaiškėja, kad, stodamas į humanitarinių studijų kelią, jis esamomis sąlygomis negalės pasiaukoti nacionalinės kultūros darbui: rašytojas tautoje, kuriai uždraustas raštas! [...] Ir liko rinktis: ar gyvenimas toli nuo gimtojo krašto ir savų žmonių, nuolat gresiant pavojui pasikęsti svetimų įtakų ir svetimos aplinkos jūroje; ar viena iš „laisvųjų profesijų“ – gydytojo, advokato, kurioms nebuvo nei polinkio, nei psichologinio pasiruošimo, bet kurios garantavo teisę likti savame krašte; ar pagaliau kunigo kelias, – juk su šia mintim susigyventa nuo pat vaikystės, ir šito troško mylimi savieji. [...] O šiaip – žmogus su jau išryškėjusiu neabejotinu polinkiu į literatūrą, su bundančiu poeto talentu – kur jis galėjo tikėtis anuomet geresnių sąlygų? Jis juk tada negalėjo numatyti, kokių skaudžių išgyvenimų ir konfliktų teks jam patirti dvilypiam ir prieštaringame poeto-kunigo kelyje. Ir jis ryžtasi. Ryžtasi lemtingam žingsniui, kuris sąlygos jo vietą gyvenime, jo pažiūras ir net jausmus iki pat amžiaus pabaigos (Zaborskaitė, 1987, 39).

Maironio idealas ypač švietė Putinui. Maironis, beje, jį buvo matęs Marijampolės gimnazijoje, jo „Apsakymai apie Lietuvos praeigą“, poezija, apsisprendimas lietuvybei buvo pagrindinis Putino stojimo į kunigų seminariją argumentas. Tačiau išžiūrėdamas į Maironio figūrą, Putinas matė ir fiksavo tik jo išorinius vaidmenis, patvirtinančius vienintelį įmanomą kultūros žmogų – kunigą. Taip kunigystė tampa lyg savaime suprantama įsipareigojimo lietuvių kultūrai priežastis. Todėl „Atsiminimuose“ gal slėpdamas tikruosius motyvus, o gal sąžiningai rekonstruodamas praeities epizodą, Putinas sako: „Religinis momentas čia vaidino mažiausią vaidmenį. Mane skatino ne religiniai, bet tautiniai ir literatūriniai sumetimai“ (Putinas, 1968, 385). Tačiau ilgainiui, nors Putinas ir dalyvavo draudžiamose lietuviškoje veikloje, tautinę ir literatūrinę kunigystės motyvaciją atpažįsta kaip netikrą, neatitinkančią savasties, todėl ji tiesiog panaikinama iš asmens tapatybės žemėlapiu, ir į paviršių iškyla tikrieji savivokos dėmenys. Tuomet ir kunigo profesija, buvusi tik išorinė sąlyga užsiimti kultūra ir literatūra, konstatavus šių interesų nepakankamumą, praranda prasmę. Ar ši Putino pasitraukimo iš kunigų luomo istorija žymi pasibaigusį lietuviškos kultūros etapą – slinkti nuo asmens veiklą motyvavusio bendruomenės intereso link individualaus, ar ji vis dėlto lieka unikali ir žymi tik Putinui būdingą troškimą, anot Vytauto Kavolio, „egzistuoti pagal savo paties prigimtį, nesislepian ir nepretenduojant“ (Kavolis, 1994, 159), – šis klausimas tebėra atviras.

Pagrindiniai stojimo į kunigų seminariją motyvai, greitai pasirodę esantys netikri, nepriimtini savęs paieška grindžiamai asmens tapatybei, iškelia

kitą svarbų Putino laikysenos ir charakterio aspektą – ryžto stoką: „Bet kad nesiryžtu, ir nenoriu pasiryžti – va kur visas tragizmas“ (Putinas, 1969, 637). Ryškus šios problematikos punktyras veriasi laiškuose studijų draugui Ignui Česaičiui. 1914 metų sausio 4 dienos laiške Putinas skaudžiai sako: „Vis dažniau mąstau apie savo ateitį. Kartais inpuolu kuone į nusiminimą. Norėtuši spiaut ant visų idealų! Kartais vėl, rodos, viską pamynęs, į nieką neatsižvelgiant, eisiu, kur mane širdis traukia, bet vėl abejoju, ar nepritruks man drąsos ir jėgų. Galų gale pavedu save aplinkybėms. Eisiu, kur jos mane naves“ (Putinas, 1969, 627). Po ketverių metų Putinas vėl grįžta prie apsisprendimo situacijos:

Mano gyvenimas – tai lyg artisto scenoje. Jau aš nebeatskiriu, kur mano pergyvenimas, kur įsivaizdavimas. Viskas susipynė, susivėlė. Tik viena man aišku – ne tuo keliu mano nueita. Gal pameni, gal pastebėjai – jau kadaise jaučiau tai, bet dabar šimtąsyk esu įsitikinęs. Tu supranti, apie ką aš kalbu. [...] Reikėjo tais keliais metais anksčiau. [...] dar ir vilties yra. Gal kaip nors išsiriš, išsipainios. Gal, praėjus šiems verpetams, ir siela nurims, gal suimsiu dabar nesuimamas gijas į vieną posmą ir gal visus savo sielos skambesius sugebėsiu sutaisyti į taikią harmoniją?.. gal? – kas žino? (Putinas, 1969, 636–637).

Šiuos laiškus skiria ketveri metai, tačiau neatmezgamai juos susieja identiška Putino laikysena – skaudų sielos konfliktą turi spręsti ne jis pats, bet išeitį iš susiklosčiusios prieštaringos, nepakeliamos situacijos turi pasiūlyti aplinkybės. O ryškiausiai šis esminis Putino laikysenos momentas atsiskleidžia laiške Vaižgantui iš Šveicarijos, Fribourgo universiteto, kur Putinas atsidūrė po studijų Peterburgo dvasinėje akademijoje. Prieš tai, 1915 metais, artėjanč Pirmojo pasaulinio karo frontui ir Seinų kunigų seminarijai per Minską traukiantis į Rusiją, Minske Putinas priima kunigo šventinimus. Šis momentas taip pat atskleidžia tipiską Putinui dvejonę ir neryžtą: būdamas paskutiniojo kurso studentas ir jau galėdamas priimti šventinimus, jis vis dar delsė ir bandė atitolinti lemtingąjį įvykį, bet susiklosčiusios aplinkybės viską pagreitino ir išsprendė – kunigų tiesiog neimdavo į karą: „[...] vyrams teko rinktis – karo frontas ar kunigystė. Pasirinko kunigystę. Avižienius ją garbingai išlaikė. [...] Putinas gi suklupo. Vedė“ (Krupavičius, *Atsiminimai apie Vincą Mykolaitį-Putiną*, 1992, 104–105). Taigi laiške Vaižgantui 1918 kovo 3 dieną Putinas rašo:

Kai aš, tai visai pasitenkinęs. Gyvenu Albertine, tačiau jokio režimo nejaučiu. Vienas dalykas bloga – tai kad reik sutoną valkioti. Buvau jau nuo jos atpratęs. Mielu noru nusikratyčiau

ne tik sutoną, bet ir viską, kas su ja surišta. Kiek jau aš dėl to prisikamavęs! Kartais norėčiau visa mesti ir būti vien kunigu, geru kunigu. Tik nėra pajėgų, nėra patraukimo. O einant tolyn literato, dailininko, laikraštininko arba visuomeninko keliu, – kam man kunigystės? Tiek to. Dabar jau per vėlu. Kaip gyvenimas stums, taip eisiu (Putinas, 1969, 645).

Vaižgantas iškart atsako išreikšdamas psichologinį solidarumą dėl kunigo sutanos suvaržymų ir įpareigojimų, amžinų su šia profesija susijusių dvejonių, tačiau protestuoja prieš tipiską putinišką laikyseną: „Nepatiko tik antra frazė: „kaip gyvenimas stums, taip eisiu“. Kad faktinai gyvenimas mus „stumia“, tai aš esu giliai įsitikinęs. Ir vis dėlto protestuoju prieš tą gaivalinę pajėgą. Ir bent apsimesti norėčiau, jog mes patys gyvenimą stumiame. Tuo reikia tikėti; kitaip neteksime energijos“. Toliau laiške nusakydamas Putinui galimus gyvenimo ir veiklos modelius, Vaižgantas gręžiasi į savo asmeninę patirtį ir tarytum siūlo Putinui savąjį kelią – kunigystę, kartą jai sąmoningai apsisprendus, yra galimybė būti ir kitu. Vaižgantas lyg aprašo savąjį daugialypės, sąmoningai formuotos tapatybės modelį. Šioje tapatybės mozaikoje kunigas neprieštarauja nei laikraštininkui, nei visuomeninkui, nei literatui ar filosofijos daktarui, svarbiausia, kad būtų naudingas Lietuvai: „Taigi ir išvedimas iš tos tirados toks: noriu tarnauti dailei, atitrauktam idealui, o ne pažemių realybei!“ Todėl Putinas, Vaižganto supratimu, turi rengtis meno tarnystei – nes būdamas filosofijos daktaras gali taip pat būti naudingas Lietuvai, o „[k]niup[ęs] gi į teologiją, nuobodžią ir bevaisę gyvenime, nei sau, nei kitiems nieko dora nepaliksi [...]“.

Šis laiškas patvirtina, kad Vaižgantas buvo ne tradicinės tapatybės žmogus (nors joje ir dominuoja tradicinei tapatybei svarbūs bendruomeniniai, tautiniai, kultūriniai interesai), bet aiškiai brandžios modernybės žmogus. Pastarasis, formuodamas savo tapatybę, anot Vytauto Kavolio, savaime suprantamu dalyku laiko tik kai kuriuos asmenybės elementus, o ne visą asmenybės struktūrą, nes asmenybę ir jos tapatybę konstruoja iš prieštaringų elementų (Kavolis, 1995, 105). Vaižganto atveju šią margaspalvę tapatybės mozaiką laiko šerdis, šiame laiške įvardijama kaip kunigo moralė: „Gero kunigo“ sąvoką apibūdina katalikiškai suprantama moralė, ypač celibato dalykuose. „Moterų nepamilęs, neišsvengsi: vilkas vis į mišką žiūri. [...] Tik kas kita mylėti ir prieteliautis, kas kita terštis“ (cit. iš: Putinas, 1969, 754–755). Praslinkus penkiolikai metų tapatybės šerdį laiške Petriui Klimui Vaižgantas vadinąs abstraktesniu krikščioniškų vertybių vardu.

Tokiu būdu, Vaižgantas, tėvų paaukotas Dievui ir tikėjimui, bet neradęs savyje gyvo tikėjimo ženklų, sąmoningai nusprendęs būti geru ir moraliu kunigu, savo kultūrinės biografijos pradžioje susitapatina su engiama ir niekinama tauta ir stoja kurti jos kultūros: kilnojamas iš menkos parapijėlės į dar menkesnę, rengė ir redagavo laikraščius, anot Vytauto Kavolio, aukštos kultūros tuomet dar primityvioje lietuviškoje visuomenėje simbolį (Kavolis, 1994, 34). Putino tautiniai stojimo į seminariją motyvai, susiję su Maironio figūra, pranyksta, nustumdami į šalį ir kultūrinį veiksmą bei užleisdami vietą giliajai asmens savivokos raiškiai. Daugeliui Vaižganto kartos žmonių dėl šio vidinio judesio vėliau teks teisintis. Tą daro Jonas Šliūpas: „Galiaus tiek pasakysiu: „Aušrą“ lengviaus yra sukritikuoti iš moksliškos pusės, tai rasi padarytų jeib koks gimnazistas. Bet kas žinos visas aplinkybes ir vargus jos išleidimo, tas, manding, tiktai pasakyti tegalės – ar jis bus kunigas, ponas, intelligentas, ar šiaip skurdžius: „Visgi geriausia, kad „Aušra“ išeidinėjo, negu kad būtų likę be „Aušros““ (Šliūpas, 1977, 256). Teisinasi ir Vaižgantas. Tik daug skaudžiau, ironizuodamas savo prisiimtus vaidmenis, akcentuodamas neišsipildymus:

Kur tik kas man liepė eiti, ėjau, neatsiklausdamas, kas jį igaliojo man liepti: bet tik visuomenės labui. Ėjau, dirbau be atodairos, laiku nesumetęs, ar aš tam kvalifikuotas. Liepė būti kunigu, kad galėčiau likti savo krašte, esu, nesiskundžiu ir nusikunigavęs nesijaučiu. Liepė būti žurnalistu, buvau. Liepė būti politikos veikėju, diplomatu, revoliucionierium, tik tik ne anarchistu (buvau kviestas vieno tilto sprogdinti), buvau. Liepė „profesorauti“, profesoriavau pačioje aukštojoje mokslo įstaigoje. Jei būtų liepė važiuoti į Angliją Karalių, turbūt būč važiuavęs savo gėdai, temokėdamas tarptautinės konversacijos: „varlė mušė paprūdėję, trnksnumėję“, su ta viena tauškalia Kaušakio kvalifikacija. Nei rašyt, nei skaityt, o visur vežiojo karaliautų – kalbėtų ir – rašyt.

Niekas ir iš liepėjų nepaklausė, ar gana turiu tinkamo pasirošimo, kaip nesiklausiau ir aš pats savęs. Kai numirsiu, jūs mane iškimškite ir pasistatykite universitete, zoologijos salėje, o varinėje lentelėje, kaip Radvilo šernui, parašykite: „Naš postrieli vėzdie pospiel“; vadinasi, kokiais „veikėjais“ teko Lietuvai pradžioje savo pakirdimo verstitis (cit. iš: Keiliutis, 1997, 355).

Ši skaudžiai pašiepianti Vaižganto ir beveik neutralų Šliūpo santykį su savąja veikla bus gal lėmęs skirtingas jų amžius: Šliūpas atsiminimus rašė 1902-aisiais, būdamas pačioje brandoje, keturiasdešimt vienerių, Vaižganto žodžiai ištarti likus maždaug metams iki mirties, – patyrus lengvabūdišką jaunųjų kūrėjų kritiką, netgi kūrybos suniekinimą, palikusį neišsipildžiusio gyvenimo jausmą.

Baigiamosios pastabos

Vaižgantas – gal pats žymiausias Lietuvos visuomenininkas, kunigas, dėl šio pasirinkimo negalėjęs turėti šeimos, kurią laikė viena žmogui laime (Vaižgantas, 1998, 68), vis dėlto neišsibarsė įvairiuose jam tekusiuose vaidmenyse ir išlaikė tvirtą asmenybės pagrindą. Juo tapo sąmoningai pasirinktos vertybės ir visu gyvenimu paliudyta ištikimybės joms. Todėl jau senatvėje dėl atvirai reiškiamo solidarumo tautininkams visą gyvenimą lydėję konfliktai su bažnytine vyriausybe dar labiau paaštrėjo, ir jis nebuvo priimtas į Kapitulą, dėl to jautėsi pažemintas ir nepelnytai nustumtas į šalį, tačiau guodėsi ir didžiavosi geru savo vardu: „Opozicija boikotuoja tautininkų įstaigas iš viso, o aš jas proteguoju, joms bent po vieną konferenciją per metus pasakau ir paveliju mano vardu dėtis, o jis, mat, populiarus ir visgi episkopate dar sveria“ (Vaižgantas, 1998, 371). Laiškuose Petrui Klimui ir Julijonui Lindei-Dobilui Vaižgantas akcentuoja savąją religijos, kunigo vaidmens sampratą, atveriančią ištikimybę savo gyvenimo principams ir vertybiniais prioritetams: „O betgi atskalūnas aš nesu, tik pasiilgęs romantinės, mistinės, meilės religijos, ne politinės, ne kovų religijos. O be to gyvas organizmas – religija – negali apsieiti; arba merdės, arba plėsis kitų lėšomis“ (cit. iš: Lindė-Dobilas, 1999, 273). Su pasididžiavimu jis praveria savo santykių su moterimis skraistę: „Jei moterys manęs nepagadino, o buvau jaunas gan gražus ir prietelysčių turėjau trejas devynerias, jei viskas baigėsi daugiausia pasibučiovimu, tai vėl ne mano nuopelnas, o man didžiausias gerumas, nes nesusiteršęs aš nenukrypau niekur ir tebe su dvasioje visiškai liuosas, niekam nieko neskaltas“ (Vaižgantas, 1998, 136); „O aš, žinai, su moterimis nieko, nes jau senas, o ir jaunas santykių su jomis neturėjau, nors ir prieteliavaus su daugeliu“ (Vaižgantas, 1998, 372).

Vaižgantas, sąmoningai priėmęs kunigystės kelią, sąmoningai išlaikęs ištikimybę savo asmeniniams ir esminiams krikščionybės principams ir vertybėms, atskleidė savo vidinės laisvės kainą. Ši vidinė laisvė neatsiejama nuo tvirtos, atsparios ir nekintamos tapatybės, kuri Vaižganto atveju yra „perkelta iš pri-

skirtinės sferos į pasiekos sferą, šitaip ją paverčiant individualia užduotimi ir individo atsakomybe“ (Baumanas, cit. iš: Donskis, 2005, 13). Tokiu būdu visu savo gyvenimu Vaižgantas išpildo dar 1918 metais Putinui pasakytus žodžius: „[...] parašiau ne receptą Tau: kiekvienas mėginkime savaip būti laisvas, kad ir sutanotas“ (cit. iš: Putinas, 1969, 755).

Vaižgantas ir Putinas nuėjo skirtingą išsilaisvinimo kelią: Vaižgantas sugebėjo išlaisvinti savo vidaus pasaulį likdamas kunigu, Putinas kunigystės gniaužtus laikė absoliučiai neįmanomus jo savasties sklaidai. Tačiau atsiminimai liudija, kad santuoka ir kasdienybė jį taip pat varžė: „Kas būdinga, kad Profesorius ir savo namuose atrodė kaip sugautas paukštis – nesavas. Veidas išraudęs, lūpos kietai suspaustos, be šypsenos, o jei kartais linksmesnėm akimis pažvelgdavo, tai lūpose pasirodydavo skausmingas šypsnis. Kiekvienai kasdienos smulkmenai buvo be galo jautrus“ (Gaigalaitė-Beleckienė, *Atsiminimai apie Vincą Mykolaitį-Putiną*, 1992, 233). Kitais žodžiais tą patvirtina Meilė Lukšienė: „Bijau tvirtinti, bet man rodosi, iš tolo, kada reikėdavo aiškiai tiksliai apsispręsti, namų atmosfera lenkė daugiau į pragmatizmą, taigi ir didelį nei būtina egzistencijai kompromisą. Putinas kentėjo, paskui poezijoje išlygindamas savo silpnumo akimirkas... Tai žmogiška“ (Lukšienė, *Atsiminimai apie Vincą Mykolaitį-Putiną*, 1992, 358). Visą gyvenimą Putiną lydėjo neryžtingumas, nuspalvinęs jo poelgius ir pasirinkimus, – tai buvo prielaida drąsiai, subtiliausiai žmogaus atsakomybės ir įsipareigojimų akordus įtvirtinančiai poezijos problematikos erdvei. Ši neatitikimą ironiškai, bet labai tiksliai atsiminimuose yra įvardijęs Juozas Keliuotis: „Kas per nuolankumas ir koks charakterio pasyvumas! Koks kuklumas ir nedrąsumas! Koks tiesiog baudžiauniškas vergiškumas! O savo eilėraščiuose jau dainavo apie drąsius žvejus, padangėmis skrajojančius sakalus, apie didvyriškus žygius!“ (Keliuotis, *Atsiminimai apie Vincą Mykolaitį-Putiną*, 1992, 279). Būtent poezijoje Putinas darėsi vis labiau ir labiau autentiškas, drąsus ir tikras, taigi laisvas, ko niekada nemokėjo ar neišdrįso padaryti gyvenime.

Literatūra

- Aistis J., *Milfordo gatvės elegijos*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjunga, 1991.
Atsiminimai apie Vincą Mykolaitį-Putiną, Vilnius: Vaga, 1992.
Donskis L., *Tapatybė ir laisvė: trys intelektualiniai portretai*, Vilnius: Versus aureus, 2005.

- Fromm E., *Meilės menas*, iš anglų k. vertė J. Kriūnienė, Kaunas: Verba vera, 2004.
Giddens A., *Modernybė ir asmens tapatumas: Asmuo ir visuomenė vėlyvosios modernybės amžiuje*, iš anglų k. vertė V. Radžvilas, Vilnius: Pradai, 2000.
Kavolis V., *Žmogus istorijoje*, Vilnius: Vaga, 1994.

- Kavolis V., *Kultūrinė psichologija*, Vilnius: Baltos lankos, 1995.
- Kavolis V., *Kultūros dirbtuvė*, Vilnius: Baltos lankos, 1996.
- Lindė-Dobilas J., *Laiškai*, Vilnius: Vaga, 1999.
- Mykolaitis-Putinas V., *Raštai: 10 t.*, t. 7, Vilnius: Vaga, 1968.
- Mykolaitis-Putinas V., *Raštai: 10 t.*, t. 10, Vilnius: Vaga, 1969.
- Mykolaitis-Putinas V., *Altorių šešėly*, in: *Raštai: 13 t.*, t. 4, Vilnius: Vaga, 1991.
- [Mykolaitis-Putinas V.], „Iš Vinco Mykolaičio-Putino Dienoraščio“, *Metai*, 1997, nr. 10, p.107–127.
- Keliuotis J., *Meno tragizmas*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1997.
- Sauka D., *Fausto amžiaus epilogas*, Vilnius: Tyto alba, 1998.
- Šliūpas J., „Minės apie mano prietykius prie „Aušros““, in: J. Šliūpas, *Rinktiniai raštai*, Vilnius: Vaga, 1977.
- Taylor Ch., *Autentiškumo etika*, iš anglų k. vertė A. Jokubaitis, Vilnius: Aidai, 1996.
- Vaičaitis Pr., *Raštai*, Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 1996.
- Vaižgantas, *Laiškai Klimams*, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1998.
- Zaborskaitė V., *Maironis*, Vilnius: Vaga, 1987.